

graag links liggen. Van Boven is geïnteresseerd in die talrijke lezers die hun wereldbeeld mede aan dit soort boeken ontleenden.

Dergelijke boeken zijn vergeten, want ‘het proces van canonisering kent weinig winnaars en veel verliezers: van de vele romanciers uit de twintigste eeuw heeft maar een gering percentage de eindstreep gehaald’ (135), aldus Jan Oosterholt in een stuk over de schrijver Jan Willem Hofstra. Diens *Engelen van mensen* (1952) is een katholieke roman die via omwegen de bekering presenteert als remedie tegen uiteenlopende vormen van seksuele begeerte.

Dergelijke artikelen laten mooi zien waarom het zinnig is om je te verdiepen in boeken die de canon heeft overgeslagen. Het zou goed geweest zijn om de bundel met zo’n artikel te openen maar de hoofdstukken staan in alfabetische volgorde op achternaam van auteur. Dat is sympathiek, in elk geval neutraal: er is geen artikel belangrijker dan een ander. Toch werkt het niet helemaal: een stuk over de gemeentepolitiek in Ede is geen ideale opener, tussen alle

marginale onderwerpen is dit wel erg marginaal. En in een artikel over de grote tiendelige door de Taalunie geïnitieerde literatuurgeschiedenis komen veel onderwerpen samen. Dat was wellicht iets geweest voor het slot, maar het staat ongeveer halverwege het boek (want de auteur heet Laros). En direct daarna staat een mooi stuk van Marijke Meijer Drees over de pogingen van de vroeg negentiende-eeuwse uitgever Marten Westerman om een gezaghebbende en goedkope bloemlezing van de belangrijkste Nederlandstalige poëzie voor een groot publiek (‘de gewone lezer’) uit te geven. De belangstelling voor een van deze vroegste pogingen tot canonisering bleef beperkt en Westerman ging verder met het uitgeven van, bijvoorbeeld, ‘Gedichtjes, met plaatjes’. Het was zinnig geweest dat stuk vóór de theoretische overwegingen over literatuurgeschiedenis te lezen. Maar bezwaren tegen de volgorde van de hoofdstukken zijn natuurlijk relatief marginaal. Wat er staat is inspirerend genoeg, los van de volgorde.

Bertram Mourits

De wijze koopman

Caspar Barlaeus, *The Wise Merchant*. Edited by Anna Luna Post; critical text and translation by Corinna Vermeulen. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2019. 134 pp. ISBN: 9789462988002. € 29,95. Open access download: <https://www.aup.nl/nl/book/9789048540020/the-wise-merchant>.

‘Een lofrede op de wijze koopman’. Zo is de oratie van Caspar Barlaeus (1584-1648) bij de opening van het Amsterdamse Athenaeum Illustre op 9 januari 1632 vanouds opgevat. En terecht, zo laat deze uitgave zien, maar met een belangrijke clausule: het onderwerp waren niet de Amsterdamse kooplieden die in de zaal zaten. Al dachten ze zelf misschien van wel.

Caspar Barlaeus was opgeleid als theoloog en schoolde zich na de synode van Dordrecht (1618-1619) noodgedwongen om tot medicus, maar heeft nooit gepraktiseerd.

Wel maakte hij naam als (privé)docent en Latijns dichter en toen Amsterdam hem in 1631 aanzocht voor de leerstoel filosofie aan de nieuw op te richten Illustere School was hij geen onlogische kandidaat. Wilde hij ook naar Amsterdam? Uit een brief van 16 april 1631 (in deze uitgave aangehaald op p. 10) spreekt bepaald geen enthousiasme voor een stad waar iedereen bezig was met handeldrijven en geld verdienen. Descartes vond het zoals bekend heerlijk om in zo’n omgeving te kunnen ‘onderduiken’, maar Barlaeus zag er vooral een intellectuele woestijn.

Leiden of Utrecht spraken hem meer aan. Als vader van een groeiend gezin, zonder vast inkomen, had Barlaeus niettemin weinig keus en uiteindelijk schijnt het tussen hem en Amsterdam goed te zijn gekomen. Maar als één ding uit deze uitgave duidelijk wordt, dan is het wel dat het anno 1632 nog niet zo ver was.

Wie het betoog leest door de bril die deze uitgave aanreikt, ziet pas goed welk punt Barlaeus maakt. Hij begint met de lof van de uit haar voegen barstende koopstad, waar voor elk praktisch probleem een oplossing wordt gevonden. Maar vervolgens zegt hij bijna met zoveel woorden dat men er aan het belangrijkste nog nauwelijks is toegekomen: wijsheid en wetenschap, het domein van de filosofie. Zonder die kan een koopman nooit meer zijn dan een blinde materialist. Zo leidt Barlaeus de hoofdstelling van zijn betoog in: een koopman is een beter en gelukkiger mens naarmate hij beter in de filosofie is onderlegd (77). Deze stelling wordt op klassieke wijze onderbouwd met een reeks historische en (moraal)filosofische argumenten; een *refutatio* (weerlegging van mogelijke tegenwerpingen) ontbreekt niet. In de *peroratio* worden bestuur, burgers en jeugd van Amsterdam tenslotte opgeroepen om de nieuw gestichte Illustere School in ere te houden. Maar dus niet omdat ze wijze kooplieden zijn, maar omdat ze het moeten worden.

De kooplieden in het gehoor hadden dus weinig reden zich te koesteren in de lof van de geleerde man. Ze worden niet geprezen, maar onderricht. Alle mooie woorden ten spijt staat er niets anders dan dat hun culturele vorming nog zeer te wensen overlaat (52). Wie Barlaeus precies leest (zoals hier gebeurt) moet zelfs concluderen dat hij 'de wijze' sowieso ver boven 'de koopman' verheft. Met Pythagoras onderscheidt hij drie mensentypes op een markt: kopers, verkopers en toeschouwers. De laatsten – de filosofen, die onthecht naar de wereld kijken – schat hij het hoogst in (81). En zulke mensen zou de Illustere School moeten opleiden? Men had zich kunnen afvragen hoe het dan verder had gemoeten met Amsterdam.

Zo'n vraag is destijds en ook later niet gesteld, en dat laat alleen maar zien hoe knap Barlaeus zijn boodschap (en zijn publiek) heeft verpakt (en ingepakt). Dat neemt niet weg dat een goede verstaander een ietwat dubbel gevoel kan hebben gehad, ook al door de houding die de nieuwe professor aannam ten opzichte van de godsdienst. De ene na de andere klassieke autoriteit haalt hij aan, maar de Schrift wordt hooguit in bepaalde zinswendingen bekend verondersteld. Natuurlijk, Barlaeus sprak als filosoof en niet als theoloog. Maar ging het niet toch heel ver als hij, vanachter de brede rug van Erasmus, Cicero aanhaalt als hoogste autoriteit op moreel gebied (101)? En nadrukkelijk roept hij zijn Amsterdamse kooplieden op om toch vooral *geen* acht te slaan op wat een viertal beroemde (en ook in de protestantse traditie hooggeschatte) kerkvaders over de koophandel hebben gezegd, maar om liever te luisteren naar Solon, Thales, Plato (115-117). Nota bene: de enige christelijke auteurs die hij (behalve Erasmus) aanhaalt, noemt hij dus enkel om ze als irrelevant af te serveren. We kunnen Barlaeus met zijn 48 jaar misschien moeilijk een 'jonge hond' noemen, zoals nieuw aantredende hoogleraren in Amsterdam nog wel eens heten, maar naast de meer bezadigde Vossius zette hij in 1632 toch een mooi voorbeeld neer.

Het is een plezier om de deze zo 'vaak geciteerde maar zelden gelezen' tekst (citaat van Anthony Grafton op het achterplat) zo gepresenteerd en uitgelegd te krijgen als hier gebeurt. Er valt (in de paragraaf over de historische context) een vraagteken te zetten bij de voorstelling van de Dordtse synode als een plaats waar 'both parties tried to settle the [religious] controversy' (9), maar dat is in dit verband maar een heel klein detail. Belangrijker en weer volkomen overtuigend is de bespreking van de vraag of Barlaeus, zoals Howard Cook heeft gesuggereerd, zich in deze oratie een aanhanger toont van de 'new philosophy' (43, 51). Jonge hond of niet, daar blijkt niets van. Wetenschap was voor Barlaeus nagenoeg synoniem met studie van de klassieke literatuur; dat gold voor

de moraal filosofie, maar ook voor de meer praktische wetenschappen waar de koopman in thuis moest zijn, zoals de sociale en fysieke geografie. Voor alle vragen op die gebieden kon de koopman terecht bij de

beste auteurs uit de Oudheid, die nu (eindelijk) in Amsterdam een podium hadden gekregen.

Ton van Strien

Stijl op microniveau

Ninke Stukker & Arie Verhagen, *Stijl, taal en tekst. Stilistiek op taalkundige basis*. Leiden: Universitaire Pers, 2019. 292 pp. ISBN: 9789087283216. € 39,50.

De auteurs beogen een theoretisch kader voor stijlonderzoek te brengen én een methode waarmee stijlverschijnselen kunnen worden geanalyseerd en geïnterpreteerd. Het maakt daarbij niet echt uit of het om zakelijke of literaire teksten gaat. Sterker nog: het boek heeft blijkbaar verschillende geïnteresseerde lezers op het oog: letterkundigen, taalbeheersers en communicatiewetenschappers, taalkundigen en stilistici. In de praktijk is de benadering zoals de ondertitel aangeeft op taalkundige leest geschoeid en blijft de uitwerking van de analysemethode toch minder interdisciplinair dan had gekund. De taaltheoretische basis van de stilistiek wordt door de auteurs gevonden in de cognitieve taalkunde, maar dan wel met de ambitie om alle denkbare tekstsoorten te bedienen, ook de literaire dus.

In wat volgt, sta ik eerst stil bij de theoretische uitgangspunten van de auteurs (1); daarna geef ik een blik op de analysepraktijk (2), want zoals de auteurs wel weten, 'the proof of the pudding is in the eating'. Ten slotte geef ik kort een algemene appreciatie van de voorgestelde stijlvisie en analysemethode (3).

(1) De auteurs schetsen in een eerste hoofdstuk hun cognitief-linguïstische benadering van stijl; ze zetten die af tegen een dualistische en monistische benadering. In de eerste worden het wat en het hoe van elkaar onderscheiden, stijl is dan een kwestie van aankleding, verpakking van een bepaalde inhoud die zelf ongewijzigd blijft.

Volgens de tweede benadering, de monistische, brengt een verschil in stijl onvermijdelijk een verschil in inhoud mee. Tegen beide benaderingen zijn bezwaren in te brengen: verschillen in formulering blijken wel degelijk verschillen in inhoud mee te brengen; als stijl en inhoud daarentegen samenvallen dan hebben we aan inhoud voldoende om teksten met een verschillende stijl te beschrijven. De oplossing vinden de auteurs in het begrip 'construal' uit de cognitieve semantiek. Daarmee bedoelen cognitief-taalkundigen in het spoor van Langacker verschillende mogelijke perspectieven op eenzelfde object van conceptualisering. Een 'sterrenbeeld' een 'groepje sterren' noemen, verwijst weliswaar naar eenzelfde object in de ruimte, maar beide veronderstellen toch een gedeelde kennis om uit te maken welk groepje wordt bedoeld en een culturele context waarin dat groepje als een eenheid wordt gezien. Die variatie is geconstrueerd en ligt ten grondslag aan het fenomeen 'stijl'. Stijl is dan een bepaalde combinatie van construals in een verzameling samenhangende taaluitingen' (29); 'wat varieert bij stijl is de *construal*-inhoud, wat hetzelfde blijft is de object-inhoud' (34). Die definitie houdt ook beperkingen in van het begrip stijl: zo gaat het bij stijl louter om taalelementen waarin vorm en construal-betekenis conventioneel verbonden zijn. Met dat laatste sluiten de auteurs verschijnselen als rijm, ritme en dergelijke uit, die nochtans een belangrijke rol spelen, niet alleen in poëzie, maar